

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РОЗЛУЧЕННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ

Мельник О.О.,
кандидат юридичних наук, доцент,
Київський університет інтелектуальної
власності і права НУ «ОЮА», адвокат
<https://orcid.org/0000-0002-2088-630X>
olgamelnik_1987@ukr.net

Мельник О.О. Окремі проблемні питання розлучення в умовах війни.

Пандемія, війна, нестабільне економічне становище – все це залишає свій відбиток на відносинах подружніх пар. Одні долають кризи разом і залишаються у шлюбі, а інші – обирають для себе розлучення.

Заяви про розірвання шлюбу від українців сипляться з усіх боків. Але кількість офіційних розлучень у минулому році зменшилася вдвічі, у порівнянні з 2021. Наприклад, за березень-грудень 2022 року шлюб розірвали на 11 511 родин менше, ніж за аналогічний період 2021 року. Про це повідомляє Міністерство юстиції України.

Залежно від обставин українським законодавством передбачено, що шлюб припиняється внаслідок його розірвання, відповідно до ст.104 СК України.

Воєнний стан не є перешкодою для розірвання шлюбу, оскільки шлюбні відносини базуються на добровільності. Тому попри воєнний стан в Україні право на припинення шлюбу не може бути обмежено. Діють ті ж правила та норми, що були і до 24 лютого 2022 року. Важливо, що шлюбнорозлучні процеси проходять через суд у тих випадках, де є неповнолітні діти, де необхідно поділити майно або якщо одна із сторін не хоче розлучення. Якщо ж дітей немає, ділити нічого, і подружжя згодне розлучитися, можна розлучитися і без суду – просто подавши заяву до РАГСу (або ЦНАПу). Але навіть таке «просте» розлучення в умовах війни може обернутися проблемами.

До повномасштабної війни питання розірвання шлюбу, якщо один із подружжя перебуває на окупованій території вирішувалося так: один із подружжя приїздив до найближчого міста на підконтрольну Україні територію і оформлював нотаріально засвідчену заяву до РАЦСу про розірвання шлюбу. Тоді він передавав цю заяву іншому з подружжя і повертався додому.

Якщо за законом пара може розлучитися лише у судовому порядку, насамперед, необхідно визначити суд, до якого ви можете звернутися.

За загальним правилом, позов про розлучення подають в суд за зареєстрованим місцем перебування відповідача.

Ключові слова: подружжя, розірвання шлюбу, орган державної реєстрації актів цивільного стану, воєнний стан.

Melnyk O.O. Separate problematic issues of divorce in conditions of war.

A pandemic, a war, an unstable economic situation - all this leaves its mark on the relationship of married couples. Some overcome crises together and stay married, while others choose divorce for themselves.

Applications for divorce from Ukrainians are pouring in from all sides. But the number of official divorces last year halved compared to 2021. For example, in March-December 2022, 11,511 fewer families broke up than in the same period of 2021. This is reported by the Ministry of Justice of Ukraine.

Depending on the circumstances, Ukrainian legislation provides that a marriage is terminated as a result of its dissolution, in accordance with Article 104 of the Civil Code of Ukraine.

Martial law is not an obstacle to dissolution of marriage, since marital relations are based on voluntariness. Therefore, despite the state of war in Ukraine, the right to terminate a marriage cannot be limited. The same rules and norms apply as they were until February 24, 2022. It is important that divorce proceedings go through the court in those cases where there are minor children, where it is necessary to divide property or if

one of the parties does not want a divorce. If there are no children, there is nothing to divide, and the spouses agree to divorce, it is possible to divorce without a court – simply by submitting an application to the State Register of Civil Service (or Tsnap). But even such a «simple» divorce in the conditions of war can turn into problems.

Before the full-scale war, the issue of divorce, if one of the spouses was in the occupied territory, was resolved as follows: one of the spouses came to the nearest city in the territory controlled by Ukraine and made a notarized application to the RAC to dissolve the marriage. Then he would pass this statement on to the other spouse and return home.

If the law allows a couple to divorce only through court proceedings, the first thing to do is to determine the court to which you can apply.

As a general rule, a lawsuit for divorce is filed in the court at the registered place of residence of the defendant.

Key words: spouse, dissolution of marriage, body of state registration of acts of civil status, martial law.

Постановка питання. Пандемія, війна, нестабільне економічне становище – все це залишає свій відбиток на відносинах подружніх пар. Одні долають кризи разом і залишаються у шлюбі, а інші – обирають для себе розлучення.

Заяви про розірвання шлюбу від українців сипляться з усіх боків. Але кількість офіційних розлучень у минулому році зменшилася вдвічі, у порівнянні з 2021. Наприклад, за березень-грудень 2022 року шлюб розірвали на 11 511 родин менше, ніж за аналогічний період 2021 року. Про це повідомляє Міністерство юстиції України.

Воєнний стан не є перешкодою для розірвання шлюбу, оскільки шлюбні відносини базуються на добровільності. Тому попри воєнний стан в Україні право на припинення шлюбу не може бути обмежено. Діють ті ж правила та норми, що були і до 24 лютого 2022 року. Важливо, що шлюбборозлучні процеси проходять через суд у тих випадках, де є неповнолітні діти, де необхідно поділити майно або якщо одна із сторін не хоче розлучення. Якщо ж дітей немає, ділити нічого, і подружжя згодне розлучитися, можна розлучитися і без суду – просто подавши заяву до РАГСу (або ЦНАПу). Але навіть таке «просто» розлучення в умовах війни може обернутися проблемами.

До повномасштабної війни питання розірвання шлюбу, якщо один із подружжя перебуває на окупованій території вирішувалося так: один із подружжя приїздив до найближчого міста на підконтрольну Україні територію і оформлював нотаріально засвідчену заяву до РАЦСу про розірвання шлюбу. Тоді він передавав цю заяву іншому з подружжя і повертався додому.

Саме тому, автор ставить собі за мету розглянути окремі проблемні питання розлучення в умовах війни.

Виклад матеріалу дослідження. Розірвання шлюбу за законодавством можливе в судовому та позасудовому порядку, а от при яких умовах – це уже індивідуальне питання.

У разі ж наявності спільних неповнолітніх дітей розірвати шлюб можливо тільки за рішенням суду, до суду треба звертатися з відповідним пакетом документів: паспорт, свідоцтво про шлюб, свідоцтво про народження дитини чи дітей, позовна заява про розірвання шлюбу та квитанція про сплату судового збору. У 2023 році судовий збір – 1 073, 60 гривень.

Знову ж таки звернення може бути спільним або в односторонньому порядку.

Розірвати шлюб можливо через суд і за відсутності неповнолітніх дітей. Цей варіант має місце і у випадку, коли один із подружжя не хоче подавати заяву до відділу РАЦС.

Заяву в позасудовому порядку (через відділи РАЦС) можна подати онлайн за допомогою державного ресурсу dracs.minjust.gov.ua. Але для завершення процедури подружжю все одно доведеться відвідати відділ РАЦС офлайн. Оформляється розлучення через місяць із дня звернення до органу.

Подружжя, яке не має дітей, має право подати до органу державної реєстрації актів цивільного стану заяву про розірвання шлюбу, на підставі ст. 106 СК України, якщо один із подружжя через поважну причину не може особисто подати заяву про розірвання шлюбу до органу державної реєстрації актів цивільного стану, таку заяву, нотаріально засвідчену або прирівняну до неї, від його імені може подати другий з подружжя, орган державної реєстрації актів цивільного стану складає актовий запис про розірвання шлюбу після спливу одного місяця від дня подання такої заяви, якщо вона не була відкликана, шлюб розривається незалежно від наявності між подружжям майнового спору.

Згідно із ст. 109 СК України, подружжя, яке має дітей, має право подати до суду заяву про розірвання шлюбу разом із письмовим договором про те, з ким із них будуть проживати діти, яку участь у

забезпеченні умов їхнього життя братиме той з батьків, хто буде проживати окремо, а також про умови здійснення ним права на особисте виховання дітей. Суд постановляє рішення про розірвання шлюбу, якщо буде встановлено, що заява про розірвання шлюбу відповідає дійсній волі дружини та чоловіка і що після розірвання шлюбу не будуть порушені їхні особисті та майнові права, а також права їхніх дітей. Суд постановляє рішення про розірвання шлюбу після спливу одного місяця від дня подання заяви. До закінчення цього строку дружина і чоловік мають право відкликати заяву про розірвання шлюбу.

Мешканці окупованих населених пунктів та територій, де тривають бойові дії, наразі не мають можливості подати такі заяви, адже місцеві відділи РАЦС не працюють.

Якщо ж ваш РАЦС не працює, дізнайтеся, чи можете ви подати заяву онлайн або направити її поштою до іншого РАЦСу. Це варто уточнити на місці або за телефоном. Зокрема, відповідно до пункту 14 Правил державної реєстрації актів цивільного стану в Україні, затверджених наказом Міністерства юстиції України від 18 жовтня 2000 року № 52/5, та змінам до наказу від 26 лютого 2022 року № 606/5, можуть оформити розлучення у будь-якому працюючому органі РАЦС.

Статистика не показує реальний стан справ, бо шлюбборозлучні процеси масово затягуються – особливо, якщо розлучення передбачає поділ майна і якщо є діти. Питання аліментів, опіки, графіків зустрічей із дітьми залагодити непросто, якщо дружина вивезла дітей до Європи та не планує повертатися до України як мінімум до кінця війни.

Крім того, сам процес розлучення зараз займає у 2-3 рази більше часу, ніж до повномасштабного вторгнення.

Якщо в середньому до війни розірвання шлюбу (за наявності неповнолітніх дітей) у судовому порядку навіть за взаємною згодою тривало 2-3 місяці з моменту подання позову, то зараз – від пів року та довше. Залежить від регіону, завантаженості судів, від того, чи згодні сторони на розлучення, чи перебувають обоє в Україні.

Здебільшого розлучення затягуються через складнощі з поданням позовних заяв про розлучення, якщо один із подружжя за кордоном. Процедура ускладнилася, оскільки дружині за кордоном потрібно побігати консульськими установами і переслати документи в Україну. На консульства велике навантаження, бо, крім розлучень, вони займаються всіма питаннями щодо надання допомоги громадянам України за кордоном.

Важливо, що шлюбборозлучні процеси проходять через суд у тих випадках, де є неповнолітні діти, де необхідно поділити майно або якщо одна із сторін не хоче розлучення. Якщо ж дітей немає, ділити нічого, і подружжя згодне розлучитися, можна розлучитися і без суду – просто подавши заяву до РАГС (або ЦНАПу). Але навіть таке «просте» розлучення в умовах війни може обернутися проблемами.

До повномасштабної війни питання розірвання шлюбу, якщо один із подружжя перебуває на окупованій території вирішувалося так: один із подружжя приїздив до найближчого міста на підконтрольну Україні територію і оформлював нотаріально засвідчену заяву до РАЦСу про розірвання шлюбу. Тоді він передавав цю заяву іншому з подружжя і повертався додому.

Якщо за законом пара може розлучитися лише у судовому порядку, насамперед, необхідно визначити суд, до якого ви можете звернутися.

За загальним правилом, позов про розлучення подають в суд за зареєстрованим місцем перебування відповідача.

Проте є низка випадків, коли можна подати позов до суду за власним місцем перебування:

- на утриманні особи перебувають неповнолітні діти;
- за станом здоров'я або з інших поважних причин особа не може виїхати до місця проживання відповідача (в позові зазначається причина).

Якщо суд, до якого потрібно звернутись, не здійснює правосуддя, то необхідно звернутись до переліку судів, територіальну підсудність яких було змінено у зв'язку з неможливістю здійснювати правосуддя під час воєнного стану, його можна знайти, наприклад, на сайті Верховного Суду, та визначитись, до якого саме суду необхідно подавати заяву.

На що ще слід звернути увагу. Якщо позивач та/або відповідач унаслідок війни не проживають за адресою реєстрації, то в позовній заяві обов'язково потрібно зазначити адресу, за якою сторони проживають, та надати докази фактичного місця проживання, наприклад, довідку про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи. Це має важливе значення для звернення до належного суду відповідно до територіальної підсудності справ.

Найчастіше саме жінки-біженки, перебуваючи за кордоном, звертаються до адвокатів із проханням розірвати їхній шлюб в Україні. За рік війни багато хто з них знайшов за кордоном роботу, налагодив

побут, влаштував дітей в іноземні школи та дитсадки, отримує соцдопомогу. А багато ще й зустріли там нове кохання.

До речі, судова практика свідчить про те, що не завжди суди задовольняють позови про розірвання шлюбу. Наприклад, у справі № 494/976/22 суд відмовив позивачці, яка переїхала внаслідок війни до Німеччини, у розірванні шлюбу.

Своє рішення місцевий суд обґрунтував тим, що розірвання шлюбу не відповідає дійсній волі відповідача, який не розуміє, які існують підстави для розірвання шлюбу. Крім того, суд установив, що подальше спільне життя подружжя і збереження шлюбу не суперечить на час розгляду справи інтересам одного з них. Також у матеріалах провадження відсутні будь-які докази щодо окремого проживання сторін із березня 2022 року, припинення особистих стосунків та ведення спільного господарства.

У разі розірвання шлюбу судом, шлюб припиняється у день набрання чинності рішенням суду про розірвання шлюбу. Якщо розірвання шлюбу здійснюється через суд, свідоцтво про розірвання шлюбу не видається.

Ще дуже актуальна проблема виникла із сімейних правовідносин під час воєнного стану в разі розірвання шлюбу батьків, коли мати виїхала з дітьми за межі України: вимоги батька бачитися з дитиною після розлучення, які є цілком обґрунтовані та законні. Але на практиці це неможливо, якщо дитина перебуває з мамою за кордоном і повертатися вона не планує. А виїхати для зустрічі з дитиною за кордон тато не може – закон воєнного часу забороняє.

У таких випадках суд може зобов'язати маму регулярно привозити дитину до України для зустрічі з батьком, але, за словами юристів, це буде лише формальне рішення суду, яке на практиці неможливе. Мама ж не возитиме з Німеччини дитину до Львова щонеділі, щоб тато з ним побачився на дві години. А змусити її здійснювати поїздки на відстань у тисячу кілометрів неможливо. Тобто чоловік буде мати на руках рішення суду, але виконати його нереально, поки мама з дитиною не перебувають на території України; або ж в реальності не має змоги органу опіки та піклування контролювати онлайн – зустрічі.

Висновки. Підводячи підсумок, варто зазначити, що пособи розірвання шлюбу як до введення воєнного часу, так і після залишились без змін, але все ж таки є певні особливості, які обов'язково необхідно врахувати під час вирішення питання, який саме спосіб розірвання шлюбу обрати.

Тому дане питання є досить актуальним та потребує змін внутрішнього законодавства та міжнародного.

Список використаних джерел:

1. Сімейне право України: навчальний посібник / Т.А. Кобзева, В.С. Шапіро. Суми: Сумський державний університет, 2015.
2. Сімейне право України: підручник / за ред. А.О. Дутко. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2018.
3. Дякович М.М. Сімейне право України: навчальний посібник. Харків: ЕКУС. 2022. 416 с.
4. Менджул М.В. Порівняльне сімейне право: навчальний посібник. Ужгород: «РІК-У», 2021. 296 с.
5. Дзера О.В., Боднар Т.В. Сімейне право України: підручник. Суми: Юрінком Інтер, 2020. 520 с.
6. Науково-практичний коментар. Сімейний кодекс України / за заг. ред. Т.В. Боднар, О.В. Дзери. Київ: Юрінком Інтер, 2020. 552 с.
7. Цивільний кодекс України. Відомості Верховної Ради України від 03.10.2003, 2003 р., № 40, Ст. 356.
8. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 року № 2947-III. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 21-22. Ст. 135.
9. Дякович М.М. Правова природа заповіту подружжя за законодавством України. *Legal Nature of the Will of Spouses under the Legislation of Ukraine. Journal of Advanced Research in Law and Economics; Craiova Vol. 9, Iss. 5(35), (Fall 2018). P. 1637–1642. (Scopus).*
10. Дякович М.М. Припинення шлюбу внаслідок його розірвання за сімейним законодавством України. *Часопис Київського університету права. 2019. № 1. С. 125–131*
11. Кравчик М.Б. Процеси становлення інституту сім'ї як правової категорії. *Право і суспільство. № 2, ч. 2. 2018. С. 64–68.*
12. Кравчик М.Б. Особливості визнання шлюбу недійсним. *Науковий збірник Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара «Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції». Серія: «Юридичні науки». Випуск 4. 2018. С. 49–53.*